

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2024]

Rabia Gökçen KAYABAŞI

<https://orcid.org/0000-0002-6147-7916>

Doç.Dr.

rgkayabasi@aksaray.edu.tr

Aksaray Üniversitesi

<https://ror.org/026db3d50>

Eğitim Fakültesi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Sûrnâmelerde Türk Halk Kültürünün İzleri: Vehbî Örneği

*Manifestation of Turkish Folk Culture in
Miniatures: The Example of Vehbî*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 27.02.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 26.03.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.04.2024

Atıf | Citation

Kayabaşı, R.G. (2024). Sûrnâmelerde Türk Halk Kültürünün İzleri: Vehbî Örneği. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(1), 430-448. <https://doi.org/10.34083/akaded.1443824>

Kayabaşı, R.G. (2024). Manifestation Of Turkish Folk Culture In Miniatures: The Example Of Vehbî. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(1), 430-448. <https://doi.org/10.34083/akaded.1443824>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme | Review Reports

Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) | Double-blind. (Two External Referees)

Etik Beyan | Ethics Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur | Ethical principles were followed during the preparation of this study

Bu makale, 10. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sözlü olarak sunulan tam metni yayımlanmayan "Sûrnâmelerden Türk Kültürüne Bir Bakış: Vehbî Örneği." başlıklı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.

Etik Kurul Belgesi | Ethics Committee Approval

Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir | Article does not require an Ethics Committee Approval.

Etik Bildirim | Complaints

adeddergi@gmail.com

Çıkar Çatışması | Conflicts of Interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir | The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Benzerlik Taraması | Similarity Checks:

Yapıldı | Yes - iThenticate

Telif Hakkı ve Lisans | Copyright&License

Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma [Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanır | Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

© Rabia Gökçen KAYABAŞI | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

XVIII. yüzyılda yetişmiş önemli divan şairlerinden olan Vehbî, şöhretini Sultan III. Ahmet'in şehzadeleleri için düzenlenen sünnet düğününü anlattığı sûrnâme ile kazanmıştır. Genel olarak sûrnâmeler incelendiğinde de en geniş ve en şöhretli sûrnâme, Vehbî'nin "Sultan Ahmet Düğünü" sûrnâmesi olduğu görülür. Sûrnâmeler aynı zamanda Türk edebiyatının folklor unsurları bakımından zengin kaynaklarıdır. Sünnet, evlenme ve tahta çıkma nedeniyle yapılan şenlik ve eğlenceleri içeren sûrnâmeler, manzum ve mensur eserlerdir. Sûrnâmeler, yazıldıkları dönemdeki halkın geleneklerini, şenliklerini bütün yönleriyle hem yazılı hem minyatürler yoluyla aktarmaktadır. Minyatürler, Türklerin geleneksel kitap resimleme sanatı olarak bilinmektedir. Kültür ve sanatının önemli anlatılarından olan, Türklerde kökü Orta Asya'ya kadar uzanan bu minyatürler, Osmanlı'nın toplumsal ve kültürel yaşamında kıymetli bir belge niteliğindedir. Vehbî *Sûrnâmesi*'nde Levnî'nin yaptığı minyatürler de yer almaktadır. O dönemde yapılan ritüeller hem sûrnâmelere konu olmuş hem de minyatürlerde yerini bulmuştur. Bu çalışmanın evrenini Vehbî'nin sûrnâmesinin ana temasını oluşturan sünnet ve sünnet törenindeki ritüellerle beraber, Türk halk kültürüne ait kültürler ve unsurlar oluşturmaktadır. Çalışmada Vehbî'nin *Sûrnâmesi*'ne yansıyan, ağaç kültürü, atalar kültürü, hayvan kültürü, kurban, geleneksel Türk tiyatrosu, cirit oyunu, halk hikâyesi anlatıcılığı gibi halk kültürünü oluşturan çeşitli unsurlar tespit edilip değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Edebiyatı, Sûrnâme, Geçiş Dönemleri, Kült, Minyatür

Abstract

Vehbî, one of the important divan poets who grew up in the XVIII. th century, gained his fame during the reign of Sultan III. Ahmet. He won the title with his sûrnâme about the circumcision wedding held for Ahmet's princes. When the sûrnâmes are examined in general, it is seen that the largest and most famous sûrnâme is Vehbî's "Sultan Ahmet Wedding" sûrnâme. Sûrnâmes are also rich sources of Turkish literature in terms of folklore elements. Sûrnâmes, which include the festivities and entertainments held for circumcision, marriage and enthronement, are works in verse and prose. Sûrnâmes convey all aspects of the traditions and festivities of the people of the period in which they were written, both in writing and through miniatures. Miniatures are known as the traditional book illustration art of the Turks. These miniatures, which are important expressions of culture and art and whose roots go back to Central Asia, are a valuable document of the social and cultural life of the Ottoman Empire. The miniatures made by Levnî are also included in Vehbî *Sûrnâme*. The rituals performed in that period were the subject of both surnames and found their place in miniatures. The universe of this study consists of circumcision and the rituals of the circumcision ceremony, which constitute the main theme of Vehbî's *Sûrnâme*, as well as cults and elements of Turkish folk culture. In the study, various elements that constitute folk culture, such as tree cult, ancestors cult, animal cult, sacrifice, traditional Turkish theater, javelin game, folk storytelling, reflected in Vehbî's *Sûrnâme*, will be identified and evaluated.

Keywords: Turkish folk literature, Sûrname, Transitional Periods, Cult, Miniature

Giriş

Eski Türk hayatında şeylan(şölen) olarak geçen şenlik geleneğinin, Türk kültür tarihi açısından önemli bir yeri vardır ve ayrıcalıklı bir alana sahiptir. Türklerdeki bu gelenek Osmanlı döneminde de devam etmiş, Osmanlı Devleti bu şenliklerin ve saray düğünlerinin baş düzenleyicisi konumunda olmuştur. Şenliklerin düzenlenme amacı yönetenler ile yönetilenler arasındaki bağı güçlendirmek olarak görürse de aslında devlet düğünler ve şenlikler yoluyla gücünü ve zenginliğini ortaya koymuştur.

Sûr (düğün, şenlik) düzenleme ve Sûrnâme (düğün, şenlik kitabı) yazma Osmanlılara özgü bir gelenektir. Kaynaklarda ilk şenliğin, 1285 tarihinde I. Osman'ın düğünü için yapıldığı görülmektedir. Sûrnâme yazma ve resimleme geleneği ise 1582'de III. Murat'ın oğlu için düzenlediği sünnet düğünü ile geleneksel hâle gelmiştir. "Sûrnâmeler, padişahların erkek çocuklarının (şehzadelerin) sünnet düğünlerini, kızlarının veya kız kardeşlerinin evlenme düğünleri vesilesiyle yapılan sur-ı hümayunları anlatan edebî eserlerdir" (Arslan, 1999, s. 5). Sûrnâme'de sadrazamın, vezirlerin düğün dolayısıyla verdikleri armağanlar, ziyafetler, kurulan otağlar, halka açık eğlenceler, kandiller, havai fişek gösterileri, esnaf alayları, gezdirilen gümüş ya da şeker gibi maddelerden yapılan nahıllar, güreş, at yarışı, cambaz, hokkabaz, kol oyunları gibi gösteriler ayrıntılarıyla anlatılır (Türkmenoğlu, vd., 2018, s. 567).

XVIII. yüzyıl, Osmanlı Devleti için hem bir kırılma hem de bir geçiş dönemidir. Lale Devri olarak adlandırılan bu dönemi en iyi anlatan, aktaran ve belgeleyen kaynaklardan biri de *Sûrnâme-i Vehbî'dir*. Bu çalışmanın da içeriğini oluşturan eser; 1720 yılı, III. Ahmet dönemine aittir. Seyyid Vehbî'nin düz yazı biçiminde hazırladığı eser, Nakkaş Levnî tarafından resmedilmiştir. *Sûrnâme*, III. Ahmet'in şehzadelerinin 15 gün-15 gece süren ve Osmanlı'nın son görkemli şöleni olan sünnet düğününü şiirsel bir dille aktarmaktadır. Osmanlı el yazması ressamı olmasının yanında bu kitabı resimlemesi sebebiyle eser, Levnî'nin başeseri olarak aktarılmaktadır. *Sûrnâme*, İstanbul'un toplumsal yapısını, Osmanlı'nın eğlence anlayışını, toplumun kültürel ritüellerini barındırıp belgeleyen önemli eserlerden bir tanesidir (İrilyıcı Tekbaş, 2008, s. i). Kendi başına bir edebî tür olan bu eserler, yazıldıkları zamanı bütün yönleriyle yansıtmalarından dolayı kültür tarihi araştırmaları için zengin kaynaklar oldukları görülmektedir (Tulum, 2008, s. 11). Çalışmanın içeriğini III. Ahmet'in oğulları Şehzade Süleyman, Şehzade Mehmed, Şehzade Mustafa ve Şehzade Bayezid için gerçekleştirilen sünnet düğünü oluşturmaktadır. Okmeydanı'ndaki şenlik alanında gerçekleştirilen sünnet düğününe halkın da kitlesel olarak katılım sağladığı aktarılmaktadır. Bu törende; vefat etmiş paşaların ve devletin ileri gelenlerinin çocukları ile yoksul çocuklar olmak üzere 3902 çocuğun sünnetinin III. Ahmet tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir (Kahraman, 2016, s. 9).

Vehbî, XVII. yüzyılın divan sahibi şairlerdendir. Asıl adı Hüseyin olan şair,soyunun peygamber sülalesine dayanması sebebiyle Seyyid Vehbî olarak anılmıştır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmezken doğum yeri İstanbul'dur. 1736 yılında İstanbul'da ölen Vehbî, III. Ahmet tarafından Reîs-i Şâirân (Şairler Başbuğu) sıfatı verilen Osmanzâde Tâib tarafından vekil seçilmiş ve kendisi de kaside şeklinde bir vekâletname kaleme almıştır.

Vehbî, şöhretini divanıyla değil, III. Ahmet'in şehzadeleri için düzenlenen sünnet düğününü anlattığı sûrnâme ile kazanmıştır (Tulum, 2008, s. 11). Bu sûrnâmede Levnî'nin minyatürleri de yer almaktadır.

Minyatür sözcüğü, Latince *miniare*'den (kırmızıyla boyama) gelen İtalyancada *miniatura*'dan Fransızcaya oradan Türkçeye minyatür olarak geçmiş bir kelimedir. Minyatür, el yazmalarında bulunan metinleri aydınlatmak ve görsellik katmak amacıyla yerleştirilen açıklayıcı resimlerdir (Demir, 2008, s. 11). Gazneliler ve Selçuklular'da ortak minyatür anlayışının temelleri Uygur Türklerine dayanmaktadır. Uygur Türklerinde var olan minyatürlerde, Maniheist rahiplerin dinî törenlerdeki betimlemeleri yer almaktadır. Uygur Türklerinden önce Türkler arasında görülmeyen minyatür, Uygur Türklerinin Maniheizm dinini kabul etmesiyle Türklerin sanat anlayışında kendisine yer bulmuştur. İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler minyatürü daha da geliştirerek İslam dünyasında yayılmasını sağlamıştır (Demir, 2008, s. 17-18). Sekizinci yüzyılın ortalarında Turfan bölgesinde Uygur Türklerinin meydana getirdikleri minyatürler daha sonra Türk minyatür sanatının kaynaklarını oluşturmuştur. Selçuklular döneminde İran ile ilişkilere bağlı olarak minyatür sanatı İran etkisinde kalmıştır. Osmanlı Devleti döneminde minyatür terimi yerine "tasvir" veya "nakış" sözcükleri tercih edilmiş, İran ve Selçuklu etkisi XVIII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Mustafa Çelebi, Selimiyeli Reşid, Süleyman Çelebi ve Levnî, XVIII. yüzyılın ünlü nakkaşlarıdır (Türkiye Kültür Portalı, 2024).

Nakkaş Levnî, XVIII. yüzyılda Sultan III. Ahmet'in nakkaşbaşısıdır. Asıl adı Abdülcélil Çelebi olan Levnî diğer nakkaşlardan farklı olarak tek sayfalar şeklinde minyatürler yapmıştır. Levnî'nin en şöhretli eserleri, III. Ahmet'in oğlu için yaptırdığı sünnet düğününü kaleme alan Vehbî *Sûrnâmesi*'nde yaptığı minyatürlerdir (Demir, 2008, s. 68).

Bu çalışmanın evrenini Vehbî'nin *Sûrnâme*'sinin ana temasını oluşturan sünnet ve sünnet törenindeki ritüellerle beraber, Türk halk kültürüne ait kültler ve unsurlar oluşturmaktadır. Vehbî, *Sûrnâme*'sinde bu sünnet törenini tüm detaylarıyla bir düğün şeklinde ve gelenekler etrafında aktarmaktadır. XVIII. yüzyılda yapılan ritüeller hem sûrnâmelere konu olmuş hem de minyatürlerde yerini bulmuştur. Çalışmanın amacı o dönemin inanışlarını, eserde karşılaşılan halk kültürü unsurlarını, gerçekleştirilen ritüelleri gelecek nesillere aktarmak ve toplumsal birlik ve beraberliği sağlayan düğünlerin işlevselliğini ortaya koymaktır. Çalışmada Vehbî'nin *Sûrnâme*'sinde yer alan Türk halk kültürüne ait unsurlar *Sûrnâme* genelinde ve kitapta yer alan minyatürler özelinde nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi, betimsel analiz yöntemi ile tespit edilmiş, içerik çözümleme yöntemi ile incelenmiştir.

1. Sünnet ve Sünnet Töreni

Sünnet, Türk-İslam kültüründe çocukla ilgili geleneksel ritüellerden bir tanesidir. Dinsel ve törensel anlamda Türk kültüründe en yaygın işlemlerden biridir. İslam dininde Hz. Muhammed'in yaptığı, uyguladığı, yapmayı öğütlediği işlemlerin geneline ve uyulmasına sünnet denilmektedir. Sünnet geleneğinin köklü ve yaygın olmasının sebeplerinden biri Hz. Muhammed'in sünnetli doğmuş olmasıdır (Eroğlu& Köktan, 2023, s. 3).

Sünnet, dinî anlamda Hz. Muhammed'in önerdiği, yaptırılması gerektiğine inanılan bir ritüeldir. Metinde yer alan aşağıdaki ifadeler önemlidir:

“İki yüz on dokuz sünnet çocuğu yeni elbiseden ağızlarına sünnet balı çalınıp kabaran kolları kanatlarıyla bal ballanarak sünnet çadırına doğru geçtiler ve Hazreti Muhammed'in güzel sünneti üzere sünnet edilerek Müslümanlığın ayırıcı özelliklerinden birinin gereği yerine getirmiş ve inanmış olmanın güzelliklerinden birini elde etmiş oldular.” (Vehbî, 2008, s. 303).

Sünnet, geçmişte ve günümüzde gerek Türk dünyası gerek Anadolu sahasında erkek çocuk ve ebeveynleri açısından özel bir anlam taşıyan, törenle bayram havası içinde katılımcıların eşlik ettiği bir etkinliktir (Öncül, 2019, s. 123). Bu etkinlik hayatın geçiş dönemleri olarak adlandırılan “doğum, evlenme ve ölüm” törenlerinden doğumun bir alt başlığı olarak ele alınmaktadır. Birey için bir toplumdan diğerine geçişin sembolü ya da sınavı olan geçiş dönemi törenleri içlerinde birçok kültürel unsuru ve inancı barındırır (Yeşil, 2014, s. 118). Nitekim, geçiş dönemlerinde gerçekleştirilen ritüeller, kutlamalar ve kutsamalar ile insanın tehlikelerden ve kötü ruhlardan koruduğuna inanılmaktadır (Örnek, 1971, s. 11). Vehbî bu durumu *Sûrnâme*'de şu sözler ile ifade etmektedir:

“Doğunun ve batının sahibi olan Tanrı'nın son derece kıymetli bağışları, ana babanın birbirini eş olarak seçmeleri yoluyla kurdukları birlikteliği temsil eden evlilik ağacının yemişleri olan bahtiyar şehzadelerin Hazreti İbrahim'in güzel sünnetiyle sünnet edilmelerine ve sağ ellerinin şehadet parmağı uçlarının sünnet kınasıyla kınalanmasına bundan daha iyi bir zaman bulunmaz ve daha uygun bir fırsat ele geçmez.” (Vehbî, 2008, s. 26).

Hayatın geçiş dönemlerinden evlilik gibi temel ritüellerde ve sünnet düğünlerinde kına yakma yaygın bir şekilde yaşatılmaya devam eden bir gelenektir. Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i kurban ederken gökten kınalı bir koçun inmesi, Allah tarafından İsmail'in yerine bu koçun kurban edileceğinin bildirilmesi ile kına yakma âdeti ortaya çıkmıştır. Türk kültüründe geleneksel olarak kına, kesilecek kurbanı, askere gidecek olan gence ve evlenecek genç kıza yakılmaktadır.

Temelinde kurbanın Allah'a kurban edilmesi amacıyla süslenmesi, kınalanması, asker olacak gencin vatana kurban edilmesi, evlenecek olan genç kızın yeni yuvasına kurban edilmesi gibi anlamlar taşıdığı görülmektedir (Yardımcı, 2008, s. 81-82).

Minyatür 1 (Vehbî, 2008, s. 133)

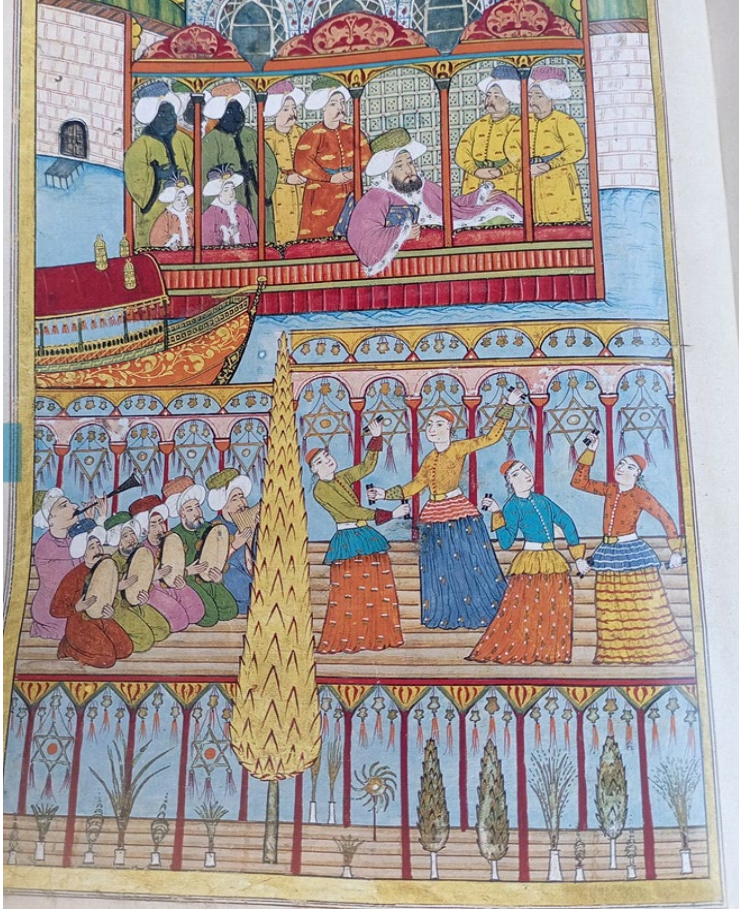
Sünnet düğünlerinde sünnet olan çocukların aileleri genellikle gelen misafirlere yemek ikram etmektedir. Sünnet esnasında ve sonrasında lokum, şeker, helva vb. acılarını daha aza indirecek tatlı yiyecekleri yedikleri metinde şöyle aktarılmaktadır:

“İkinci ve üçüncü çadırda, her bir sofrada tam on ikişer kap çeşitli yemek olmak üzere, yirmi üç sofralık yemekle sofralar hazırlandı; bostancı neferlerinin yarısına çadırlarda, öteki yarısına da çadır dışında kilimler yayılmak suretiyle tablalarla pilav ve zerde ikram olundu.” (Vehbî, 2008, s. 320), “Padişah’ın başışısıyla türlü türlü giysilerle övünç gömleği giymiş olan iki yüz yetmiş yedi sünnet çocuğu, anneleri ve kız kardeşleriyle birlikte geçtiler ve gece gündüz bir kol çengi ve diğer oyuncular çadırlarında şenlik etmekte olduklarından, sünnet şekeriyle damaklarını tatlandırdılar.” (Vehbî, 2008, s. 203).

Sünnet düğünlerinde sünnet olan çocuğa gelen misafirler hediye vermekte, para veya altın takmaktadırlar. *Sûrnâme*’de bu durum şöyle aktarılmaktadır:

“Şerefli sünnet işi sona erip Daraca gösterişli Sadrazam Hazretleri yine Arz Odası’na döndüklerinde, sultan musahiplerinden birinin sünnet tepsisini Arz Odası’na getirmesi üzerine, önce vezirler arasında başat, şanlı damat (Sadrazam) Hazretleri tepsiye beş yüz altın, diğer vezirler yüzer altın ve Şeyhülislam ile Rumeli ve Anadolu kazaskerleri de birer miktar altına bıraktılar.” (Vehbi, 2008, s. 411).

2. Ağaç Kültü

Minyatür 2 (Vehbi, 2008, s. 180)

Türk kültüründe en eski devirlerden günümüze kadar ağaç kutsal kabul edilmiş ve etrafında çeşitli yaygın inanışlar ortaya çıkmıştır. Türk sosyal hayatında da ağaç kültürü önem arz eden kültürlerden bir tanesi olmuştur. (Arslan, 2014, s. 61) Türk kültüründe hayat ağacı, yaşam ve canlılık veren ağaçlardandır. *Dede Korkut Kitabı*’ndaki “gölgeli kaba ağaç” nitelemesi hayat ağacını sembolize etmektedir. Hayatın başlaması ve son bulması, insanların kaderi, yaşanılanlar hayat ağacıyla ilişkilendirilmektedir. Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra hayat ağacı varlığını cennet ağacı olarak zikredilen servi ağacına bırakmıştır. Servi, Elif harfine benzetildiği için Allah’ın “Vahded” ismine karşılık

“hurşid/âfitab (güneş)” olarak anlamlandırılmış ve önemli sembollerden biri hâlinde sosyal hayat ve sanat eserlerinde yerini bulmuştur. Servi'nin, Elife benzeyen şekliyle vahdaniyeti, doğruluğu; yaz kış yapraklarını dökmemesiyle ölümsüzlüğü, göklere doğru uzanması, boyuyla Allah'a kavuşmayı; çıkardığı seslerle Allah'ı zikrettiğine inanılmaktadır (Çetin-Yayı, 2021: 487). Tanrı'nın ebediliğini, diriliğini temsil eden, tanrısal bir varlık olan hayat ağacı, İslam inancında cenneteki Tûbâ ve göğün en üstündeki son canlı olan Sidre ile aynı anlamdadır. (Ergun, 2004, s. 195). Düzgün boylarıyla göğe doğru yükselen serviler de ebedi hayatı sembolize etmektedirler. (Ergun, 2004, s. 235) Vehbî, *Sûrnâmesi*’nde hayat ağacı; uzunluğundan dolayı Sidre ve Tûbâ ağacı ile ilişkilendirilmekte, servi ve nahil ağacı formunda da minyatürlerde yerini almaktadır.

Minyatür 3 (Vehbî, 2008, s. 36)

“Boyları Sidre ağacı gibi upuzun Tuba ağacını andıran her nahılın birbirine dolanmış, her dem çiçekli dallarının rengârenk çiçeklerinin burunlarına beğeni kokuları saçması keyif genizlerine öyle bir sevin.

İtırı sürdürdü ki bir gül dalına baksa, bir de bu pürüzsüz fidanı seyretse; gülün her yaprağı bahçıvanın gözüne batan bir diken olur diye mırıldanarak, söz söyleme bülbüllerini çın çın öttürdüler. Gelin süsleyici kadınların ve Mâni'nin yaptıklarına benzer süsleme ve nakışlar yapan nakkaşların, gelin sandalyesinde oturan düğün nahılları gelinine verdikleri süs şehzadelerin ince ve ölçülü bakışlarına hoş göründüğünden iki kez yaya olarak gelip gittiler.” (Vehbî, 2008, s. 34).

Minyatür 4 (Vehbî, 2008, s. 420)

Sûrnâme'de yer alan minyatürlerden bazılarında, nahılların şenlik alanından geçişleri yer almaktadır. Hayat ağacının günlük yaşamdaki yansımalarından biri olan nahıl, kendilerine yüklenen bolluk, bereket, üreme, güç gösterisi, paylaşma gibi sosyal anlamları ile özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun saray düğün ve şenliklerinde vazgeçilmez üç boyutlu heykelsi bir kültür objesi olmuştur (Öngen Corsini, 2013, s. 56). Arapçada hurma ağacı, fidanı anlamına gelen nahıl düğünlerde gelin evinde hazırlanıp gelin odasına götürülen, sünnet düğünlerinde de hazırlanan, üstü altın, gümüş süsler, yapma çiçekler, şekerler ve meyvelerle süslenmiş bir şenlik, süs ağacıdır. Osmanlı'nın

yanında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de nahıl düğün ve sünnetlerde kullanılmaktadır. Nevşehir ve Ürgüp yöresinde düğünlerde nahıl, Edirne ve Kırklareli'de ahret çiçeği, Kars-Ardahan yöresinde şah bezeme veya şah kaldırma yapıldığı görülmektedir (Üçer, 2019, s. 88-94).

Minyatür 5 (Vehbî, 2008, s. 422)

3. Kurban

İslam dinini kabul eden Türkler ve diğer kavimler, eski dinlerinden kalan birçok inanç, gelenek ve ayinleri yeni dinlerine de almaya çalışmışlardır. (İnan, 2000, s. 204) Kurban da bu inançlardan biridir. İlkel dönemlerden modern zamana kadar insanın, var olduğu her yerde tanrı veya kutsal nesnelere kanlı ve kansız kurbanlar sundukları görülmektedir. Günümüzde bazı toplumlar ve dinler tarafından terk edilmiş gibi görünse de kurban evrensel, tarihî, dinî, sosyal bir kurum ve aynı zamanda bir ibadet biçimidir. (Sezen, 2004, s. 11-22). Kurban, tanrıya şükür mahiyetinde gerçekleştirilen bir ritüeldir. Türkler en eski inanç sistemlerinden bugüne kadar, ölmüş atalarını anmak amacıyla kurban ritüelini

yaygın bir şekilde icra etmişlerdir. İlk dönem Türk dininde Türklerin, ecdat mağaralarına gidip orada ölen atalara ve kutsal ruhlara dönük kurbanlar kestikleri aktarılmaktadır (Günay&Güngör, 2019, s. 61). Türklerde kurban kanlı ve kansız olarak ikiye ayrılmaktadır. Kanlı kurbanlarda çeşitli hayvanlar çeşitli ritüellerde kullanılırken, kansız kurbanda saç dağıtılması, şeker dağıtılması, ataların ruhlarına gitmesi adına çeşitli ritüeller yapılmaktadır (Peker, 2015, s. 197). *Sûrnâme*'de kurban hem padişahın hem de sadrazamın çadırının önünde kesilmektedir. Kesilen kurbanın sayısı da devlet yöneticilerinin makamı ile eş değerdedir:

“Defterdar Efendi, Sûr Emini Efendi ve Mehterbaşı Ağa önce duayla Padişah'ın otağını kurdular ve on adet kurban kesip besmeleyle orta direğini diktiler. Bundan sonra, makamı yüksek Sadrazam'ın çadırında da yedi kurban kesildi; böylece bu otağlarla ihtişam alanını süslemiş oldular.” (Vehbî, 2008, s. 43).

4. Hayvan Kültü

Minyatür 6 (Vehbî, 2008, s. 136)

Türk kültüründe, mitolojisinde, yaşam biçiminde bazı hayvanlar belirli özellikleri ile daha ön planda yer almaktadır. Bu hayvanlardan ejderha; Türk mitolojisinde güç, kudret gibi iyi özelliklerin simgesi, çeşitli doğa olaylarını temsil eden olağanüstü bir yaratık veya şeytani bir varlık ve kötü bir motif olarak da yer almaktadır. (Beydili, 2005, s. 191) Ejderha ismi Farsçada bulunan “Ajdahak ve Ajdaha” kelimelerinden türeyerek Türkçeye girmiştir. Kaşgarlı Mahmut Divanü Lügati’t Türk’te “Yilbuke” adını vermektedir. Türk halk anlatılarında ejderha motifi ile sıkça karşılaşılır. Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig’de gök çığrısını (zaman çarkı) bir evrenin (ejderha) evirdiğini söylemektedir. 12 Hayvanlı Türk Takvimi’nde ejderha bahtlı yıllardan biri sayılmakta, güç, kuvvet ve yiğitlik özellikleri ile görülmektedir. Türk mitolojisinde ejderha, Yelbegen (Celbegen), Badraç, Büke, Bükrek ve Çengel, Kök Luu (Göksel Ejder), Ebren isimleriyle yer almaktadır. (Duman, 2019, s. 482-488). Birçok metin ejderhayı yerel hayvan topluluğuna ait bir tür olarak göstermektedir (Roux, 2005, s. 39). *Dede Korkut Kitabı*’nda “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Boyu” beyan eden hikâyede ejderha “evren” adıyla anılmaktadır. *Sûrnâme*’de ise ejderha yedi başlı olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Cebeciler tarafından da yedi başlı bir yapma ejderha getirildi. Küpe binmiş bir cadı kuklası o ejderhaya binip dizginini eline almış ve ejderhanın her başında bir ağız, fiskiyelerdeki ejder başı gibi su fışkırtır surette gösterilmişti.”, “Hepsinin elbiselerinde fişekler düzölmüş olduğundan, gülümsemelere yol açan biraz gezintiden sonra atlar yanar fitille tutuşturulduklarında sağa sola atılmaya ve hızla dolanıp inen yıldırım Burak’ının nalı gibi etrafa alev saçmaya başladılar.” (Vehbi, 2008, s. 256).

Sûrnâme’de bulunan bir başka hayvan ise attır. Türk kültüründe ve yaşayışında at; araç, yiyecek ve arkadaş ihtiyacını karşılamak gibi önemli bir rolü vardır. Atın ehlileştirilmesi ve atlı çoban kültürü tarihte ilk Türklerde görülmektedir. Türkler ata binen, atı kullanan ilk kavimdir. Türklerin atları, öldükten sonra yanlarına defnedilmekte ve atı tanrıya kurban olarak sundukları da görülmektedir. Türk destanlarında, masallarında, menkıbelerinde at önemli karakterlerden biridir. Kimi zaman ana karaktere yol gösteren, rehber olan, yardım eden, koruyan kimlikte karşımıza çıkmaktadır (Durmuş, 2021, s. 2). At ölümün ve sezginin sembolüdür, gökyüzünde de yeryüzünde de yeri vardır. Tanrılar insanlara yardım etmesi için atın varlığına ihtiyaç duymaktadır. Bu hayvan, esrarengiz bir âlemi temsil etmektedir. (Seyidoğlu, 1995, s. 93) Nitekim Türk mitolojisinde de dini törenlerde de atın önemli bir yeri vardır. Şaman ya da kamların gökyüzü ile yeryüzü arasındaki yolculuklarında en büyük yoldaşları attır. *Sûrnâme*’de at, Burak ismiyle nitelendirilmektedir. Hz. Muhammed’in Miraç’taki seyahatinde bindiği ışık hızından daha fazla sürate sahip olarak bilinen Burak, eserde “yıldırım Burak” olarak betimlenerek atın gücü ortaya konulmaktadır. Kaynaklarda, Muhammed’e bu atı Cebrail’in getirdiği bu atla Kudüs’e gittiği ve bununla Mirac’a yükseldiği aktarılmaktadır. (İSAM, 2020, s. 40) Minyatürlerde ve eserde yer verilen bir başka hayvanda fildir: “Yapma bir fil kaleyi hortumuna bağlanmış olan urganla sözüm ona çekiyor ve kale de filin ardınca yürüyerek çekilip gidiyordu.” (Vehbi, 2008, s. 256).

Ancak fil, ejderhaya da at gibi mitik bir anlam ya da Türk halk kültürü için önemli bir unsur olarak değil yük ve eşya taşımada kullanımı ile minyatürlere de yansyarak eserde yerini almıştır.

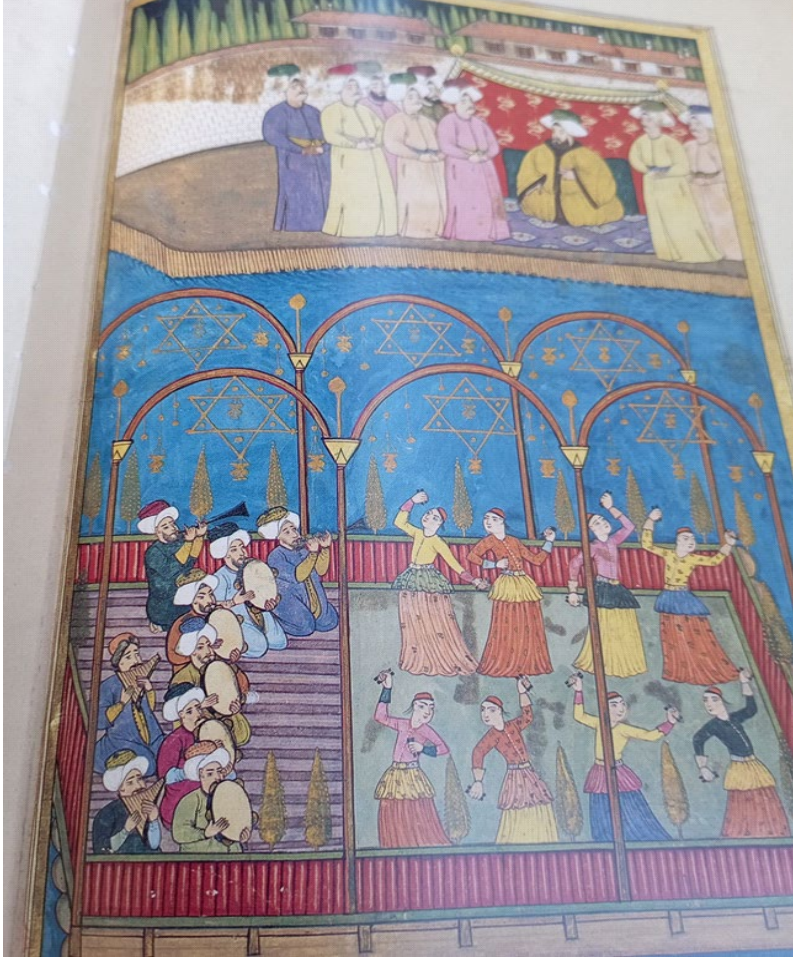
5. Altı Kollu Yıldız- Süleyman Mührü

Minyatür 7 (Vehbî, 2008, s. 270)

Türklerin inancına göre, altı kollu yıldız motifindeki alt ve üstte olan üçgenin göğü ve yeri, iyiyi ve kötüyü, kadını ve erkeği, ateşi ve suyu temsil ettiğine inanılmaktadır. Türk kültür ve sanatında altı kollu yıldızın İslamiyet öncesi dönemde de kullanıldığı görülmektedir. İslamiyet'in kabulü sonrasında Türkler, altı kollu yıldızda farklı anlamlar da yüklemişlerdir. İslamiyet'in kabulünden sonra altı kollu yıldızda, Mühr-i ya da Mühr-ü Süleyman adıyla yani Hz. Süleyman'ın mührü adı verilmektedir. Altı kollu yıldız, kuvvet ve kudret simgesi olarak kaftan, sancak ve bayrakta, muska, nazarlık ve tılsımlı gömlelerde kullanılmaktadır. Düşman kuvvetlerinden korunmak için askerî objelerde, bolluk ve bereket için tespihlerde, şifa taşlarında, ölümlerin kabir azabından korunmaları

ve kurtulmaları için mezar taşlarında kullanıldığı görülmektedir. Altı kollu yıldız, Selçuklular Dönemi'nden günümüze kadar yapılan birçok mimarî ve sanatsal eserlerde bulunmaktadır. Altı kollu yıldız, Diyarbakır surlarında, Konya Karatay Medresesi çinilerinde yer almaktadır (Sönmeztürk, vd., 2022, s. 52).

Minyatür 8 (Vehbî, 2008, s. 296)

6. Habib-i Neccar

Atalar kültü; ölmüş ataları tazim etmek, onlara kurban sunmak inanç ve pratiğidir; patriarkal aile tipinin hâkim olduğu toplumlarda görülür. Ölen ataların özellikle de babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı ve onlara karşı duyulan minnet hissi, atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır (Günay&Güngör, 2019, s. 61). Bu minvalde; “Dostum! Yıkık gönüle, kavuşma umudun mimar olsun; Habib-i Neccar’ın manevi yardımı seni mamur etsin.” (Vehbî, 2008, s. 305) cümleleri ile Habib-i Neccar gibi önemli bir şahsiyete duyulan saygı *Sûrnâme*’de dile

getirilmektedir. Habib-i Neccar Hristiyanlığı yaymak üzere Roma döneminde Antakya’da yaşayan bir din şehididir. Çok tanrılı dinlerin ve putperestliğin yaygın olduğu dönemde Antakya’ya gelerek burada insanları tek tanrılı hak dine davet etmiştir. Kur’anı-ı Kerim’de Yasin Suresi’nde Habib-i Neccar’ın cihadi ve büyük macerası aktarılmaktadır. Habib-i Neccar “Sahib-i Yasin” ya da “Sahibi Antakya” adlarıyla anılmaktadır. Habib-i Neccar’ın türbesinin bulunduğu dağ “Habib-i Neccar Dağı” adıyla adlandırılmaktadır. Habib-i Neccar’ın bulunduğu türbe alanında ibadet ederken başının kesildiği ve başının yuvarlanarak türbenin bulunduğu alana düştüğü ve buranın türbe yapıldığı aktarılmaktadır (Türk, 2016, s. 166-168). Bölge halkının yoğun olarak ziyaret ettiği yerlerden biri olan türbe (cami), 2023 Kahramanmaraş depremlerinde ağır hasar almıştır.

7. Eğlence

Halk bilgisi ürünlerinin işlevleri konusunda yapılan araştırmalardan yararlanarak bir model oluşturan, işlevsel halk bilimi kuramının önemli temsilcilerinden antropolog William Bascom, *The Journal of American Folklore* dergisinde 1954 yılında “Four Functions of Folklore” (Folklorun Dört İşlevi) adlı bir makale yayımlar. Bascom makalesinde halk biliminin; folklorun sosyal bağlamı, folklorun kültürel bağlamı olarak adlandırılabilir kültür ile folklorun ilişkisi, folklorun işlevleri olmak üzere üç temel sorunu üzerinde durmakta ve folklorun işlevlerini dört grup hâlinde işlemektedir (Bascom, 1954, s. 343- 347, Oğuz&Gürçayır, 2005, s. 125-151). En basit şekliyle de şu şekilde açıklamaktadır: 1. Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi, 2. Değerlere, toplumsal kurum ve törenleri yaşatanlara destek verme, kültüre geçerlilik kazandırma, 3. Eğitim ve kültürün yeni nesillere aktarılma-öğretim işlevi, 4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtarma-denetleme işlevi (Ekici, 2010, s. 124-125; Çobanoğlu, 2008, s. 235-236). Bascom’un öne sürdüğü bu dört işlevin ilk maddesi olan “eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi” surnâmelerde tüm ayrıntılarıyla aktarılmaktadır. *Vehbî Sûrnâmesi*’nde de geleneksel meydan oyunlarından cirit, Türk gölge oyunlarından karagöz oyunu ve halk hikâyesi anlatma gibi eğlence unsurları üzerinde durulmaktadır.

Cirit; yağlı güreş, kılıç, okçuluk, deve güreşi gibi değerli ve eski geleneksel sporlarımızdan bir tanesidir. Cirit at üzerinde, ağır ve kalın bir sopa kullanılarak oynanan Türklerin yüzyıllardan beri oynadıkları, en büyük tören ve meydan oyunudur. Orta Asya’da yaşayan Türkler, savaş olmadığı dönemlerde askerleri zinde ve güçlü tutmak için cirit oyununu ortaya çıkarmış ve askerleri fiziksel ve ruhsal açıdan eğitmişlerdir (Koçan, 2007, s. 31). *Sûrnâme*’de ise cirit şu ifadelerde yerini bulmaktadır:

“Sadrazam İbrahim Paşa’nın askerleri yaya olarak cirit oynadılar; ayrıca topçu neferlerinden otuz kadar gülünç hareketler yapan kimse, üzerlerinde Acem kıyafetlerine benzer giyimler, başlarında Kalenderlerin giydikleri takkeleri andırır başlıklar bulunduğu hâlde, ellerindeki kâğıttan topuzlarla birbirine Rüstemce hamle ederek ikişer ikişer geçtiler ve bir yapma devekuşunu, ustalıklı kolunu kanadını hareket ettirir gösterip, canlıymışçasına gezdirdiler.” (Vehbî, 2008, s. 66).

Türk gölge oyununun kökeni ile ilgili çeşitli efsane ve rivayetler vardır. Cami inşaatı ile ilgili çeşitli efsanelerde Karagöz'ün Türkiye'de ilk kez ortaya çıkışı konusunda mekân olarak Bursa civarı, zaman olarak Orhan Gazi veya Yıldırım Bayezid dönemi, yani XIV. yüzyıl gösterilmektedir. (Sakaoğlu, 2003, s. 36-39) Karagöz oyunları Türk temaşa sanatının önde gelen türlerinden bir tanesidir. Bir gölge oyunu olan Karagöz'ün karakterleri Karagöz ve Hacivat'tır. Türk zekâ ve mizahını; şive taklitleri, Arapça ve Farsça kelimelerin telaffuzlarına yakın kelimeler söyleyerek cinas ve tevriye sanatlarını fazlasıyla kullanarak yakalamaktadır. Karagöz, mesleği demirci olan, klasik tahsil görmemiş, neşeli, şakacı, nüktedan, açık kalpli, bazen kaba bir insan tipidir. Hacivat, medrese kültüründe yetişmiş, sofu, Osmanlı kibar zümre görgüsüne sahip bir kişidir (Güzel&Torun, 2015, s. 274). Vehbî *Sûrnâme*'de Karagöz oyunlarının varlığını şu ifadeler ile aktarmaktadır:

“Böylece sünnet çadırına vardıklarında, bir kol çengi ve hayalbazların (yani karagöz oyunu oynatanların) çadırlarında gece ve gündüz şenlik etmesi ferman buyrulduğundan, hayretle açılmış gözlerinin kemerine gaflet perdesi asılmış ve sünnet şekeri ardından acı tatlısı tattırılmış olur.” (Vehbî, 2008, s. 111).

Halk hikâyesi anlatma geleneğinin günümüze kadar gelmesinde en önemli görevi âşıklar ve meddahlar üstlenmişlerdir. Sözlü kültür ortamında aktarılan halk hikâyeleri, göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup, aşk kahramanlık vb. konuları işlemekte, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılmaktadır. (Alptekin, 2002, s. 18) Meddahların XVIII. yüzyıldaki varlığı Vehbî'nin, eserinde şu sözler ile görülmektedir.

“Ardından Sadrazam'ın cömert eli yine akça saçarak Gümüş Suyu gibi hareketlerini söndürdü. Bu sırada içlerinden biri şehnâme hân olup açık ve anlaşılır bir dille Hefthân Destanı'nı okuyup aktarmaya başladı. Rüstem ve Sâm hikâyelerini aktardığı sırada elindeki sopayı savurarak keskin kılıç yalmanı savuruyormuş gibi göründükçe yarı canlı tiryakilerin kimi o hikâye kahramanlarının dehşet verici hayalî narasından şuurunu kaybetti, kimi sopanın hareketinin gölgesini savrulan kılıç, destan okuyan şehnâme hânın yumruğunu ise Kahraman'ın gürzü sanıp “hay hay” diye bağırarak kaçtı.” (Vehbî, 2008, s. 189).

Sonuç

Sûrnâmelerin ait oldukları toplumların sosyal hayatlarında yer alan ritüelleri açık bir şekilde ortaya koyduğu görülmektedir. Aktarılan ritüeller ise minyatürler ile görselleştirilmektedir. Bu çalışmaya konu teşkil eden Vehbî'nin *Sûrnâme*'sinde bulunan Levni'nin minyatürlerinin, III. Ahmet'in çocuklarının sünnet töreninde yapılan ritüelleri aktardığı görülmektedir. Vehbî'nin eserinde bahsettiği, Levni'nin de naksettiği minyatürlerde yer alan pek çok halk kültürü unsuru tespit edilmiştir. Bunlardan yemek verme, bahşiş bırakma gibi halk kültürü unsurları dikkat çekicidir. Bir diğer unsurda ağaçtır. Türklerde sonsuzluğu temsil eden hayat ağacı önemli bir yere sahiptir. İslamiyet'in kabulünden sonra hayat ağacı anlamını korurken form olarak genellikle servi ağacına evrilmiştir. Tasavvufta, edebi sanatlarda servi ağacına yüklenen çeşitli semboller

ve anlamlar ile Vehbî'nin eserinde de karşılaşılmaktadır. Bu durum Levnî'nin minyatürlerinde hem servi hem de nahıl ağacı formunda kendini göstermektedir. Eserde kurban kesme ritüeli ile de karşılaşılmaktadır. Türklerde kurban ilkel zamanlardan günümüze kadar yaygın bir şekilde görülürken kanlı ve kansız kurban olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vehbî'nin eserinde kazaları, belaları defetmek adına sünnet başlamadan önce kurban kesme ritüelinin icra edildiği aktarılmaktadır. Sünnet merasimi etrafında yer alan bu göstergelerden hayat ağacı ve kurban sembolü ile de soyun devamı ve ölümsüzlük arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır. Bunların yanında hayvan minyatürlerine de yer verilmiştir. Türk halk anlatılarında ejderha ve at sıklıkla kullanılan hayvan sembolleridir. Bu semboller hem eserde hem de minyatürlerde kendini göstermektedir. Selçuklu mimarisinde ve sanat ürünlerinde sıklıkla rastlanan Süleyman mührü veya altı kollu yıldız, Osmanlı toplum ve devlet yönetiminde de karşılık bulmuştur. *Sûrnâme*'de, Levnî'nin yaygın bir şekilde Süleyman mührünü minyatürlere işlediği görülmektedir. Sünnet eğlencesinde cirit oynama, Karagöz oynatma, halk hikâyesi anlatma geleneği gibi etkinlikler ile karşılaşılması, o dönemde hem hayatın geçiş dönemlerinin coşku ile yaşandığına dikkat çekmekte, hem de ortak bilinci oluşturan halk kültürünün her dönemde ve her yerde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Unutulmaya yüz tutmuş bu etkinliklerin ramazanda, düğünlerde, bayramlarda, kahvehanelerde zaman zaman icrasının devam ettirilmesi geleneğin geleceğe taşınmasında oldukça önemlidir. Türk milleti ne kadar yer değiştirirse değiştirsin kültürel bellek sûrnâmeler ve minyatürlerle canlı tutulmakta, toplumsal hayata dair izler, dönemin inanışları, ritüeller geçmiş ile anı buluşturan bu tarz eserlerle gelecek nesillere aktarılmaktadır. Nitekim, genel olarak minyatürlerin ve sûrnâmelerin titizlikle taranması, bu eserlerde bulunan halk kültürüne ait ritüel ve inanışları içeren unsurların tespit edilmesi kültür tarihi araştırmaları açısından önem arz etmektedir.

Kaynaklar | References

- Alptekin, A.B. (2002). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Akçağ Yayınları.
- Arslan, M. (1999). *Türk edebiyatında manzum sûrâmeler (osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri)*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Arslan, S. (2014). Türklerde ağaç kültü ve “hayat ağacı”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 58-71.
- Bascom, W. R. (1954). Four functions of folklore. *Journal of American Folklore*, 67, 333-349.
- Beydili, C. (2005). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük*. Yurt Kitap-Yayın.
- Çetin, Y. & Yayık, B. (2021). Tasavvuf Düşüncesinde Servi Ağacı ve Türk İslam Sanatındaki Yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 100, 485-514.
- Çobanoğlu, Ö. (2008). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Demir, C. (2008). Osmanlı minyatür sanatında nakkaş Levnî'nin surname-i vehbî minyatürlerinin ilköğretim 7. sınıf öğrencilerine sanat eğitiminde etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi.
- Duman, H. (2019). Türk mitolojisinde ejderha. *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5 (11), 482-493.
- Durmuş, İ. (2021). Türk kültür çevresinde at. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 1-12.
- Ekici, M. (2010). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Geleneksel Yayıncılık.
- Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Eroğlu, E. & Kökten, Y. (2023). Kosova Türk halk kültüründe sünnet. *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Art & Humanities Journal*, 16, 1-7.
- Günay, Ü. & Güngör, H. (2019). *Başlangıçtan günümüze türklerin dinî tarihi*. Bilge Kültür-Sanat.
- Güzel, A. & Torun, A. (2015). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Akçağ Yayınları.
- İrlyayıcı Tekbaş, S. (2008). Sûrname-i Vehbî minyatürlerindeki eğlence sahnelerinin resim eğitimi açısından incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi.
- İnan, A. (2000), *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İSAM (2020). *Temel İslam ansiklopedisi* Cilt 6. İsam Yayınları.

- Kahraman, S. A. (haz.). (2016). *1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn Hâfız Mehmed Efendi*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Koçan, N. (2007). Geleneksel sporlarımızdan ciritin rekreasyon amacı ile günümüze uyarlanması. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 2 (1), 31-39.
- Oğuz, M. Ö. & Gürçayır, S. (2005). *Halk biliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2*. Geleneksel Yayınları.
- Öncül, K. (2019). Kültürleşme açısından Türk kültüründe sünnet. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (20), 123-129.
- Öngen Corsını, D. E. (2013). Osmanlı saray şenliklerinden günümüze bir kültür ürünü: nahl. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 10, 49-57.
- Peker, S. (2015). *Mezar ve türbelere kült merkezli bir bakış (Aksaray örneği)*. Kömen Yayınları.
- Roux, J.P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. Kabalcı Yayınevi.
- Sakaoğlu, S. (2003). *Türk gölge oyunu karagöz*. Akçağ Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1995). Mitolojik dönemde at. E. Gürsoy-Naskali (Ed.) *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*. TJK.
- Sezen, Y. (2004). *Antropolojiden psikanalize kurban ve din*. İz Yayıncılık.
- Sönmeztürk, G. & İşbilir, S. & Göçer, M. (2022). Selçuklu yıldız motifinin Mersin Olgulaşma Enstitüsü'nde sanatsal tasarımlara yansımaları. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 6 (1), 48-60.
- Türk, H. (2016). Antakya'da dinlerarası hoşgörü ve Habibi Neccar örneği. *Folklor/Edebiyat*, 22 (87), 155-172.
- Türkiye Kültür Portalı. (2024, 10 Ocak). Türkiye Kültür Portalı web sayfası. <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/minyaturesanati>
- Türkmenoğlu, D.& Kılıç, B. & Birsell, Ç. (2018). Animasyon aracılığıyla kültürel öğelerin yeniden canlandırılması bağlamında Sûrnâme-i Vehbî elyazması. *Journal of International Social Research*, 11 (66), 566-574.
- Üçer, M. (2019). *Türk kültür ve sanatında hayat ağacı*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Vehbî (2008). *Sûrnâme: Sultan Ahmet'in düğün kitabı* (Akt. Prof. Dr. Mertol Tulum). Kabalcı Yayınevi.
- Yardımcı, M. (2008). Geleneksel kültürümüzde ve âşıkların dilinde kına. *Folklor/Edebiyat*, 14 (54), 81-95.
- Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyası'nda geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 117-136.